

Uppgifter om de nordiska ländernas reaktionssystem beträffande unga brottslingar

Av docent KNUT SVERI, Stockholm.

Följande mycket kortfattade framställning av hur man i de nordiska länderna rent faktiskt använder de olika straff- och socialrättsliga åtgärder, som står till buds vad beträffar brottslingar under 21 år, syftar uteslutande till att ge en överblick över vissa ur kriminologisk synvinkel rätt elementära förhållanden. En mer djupgående analys av de olika reaktionernas egentliga innebörd fordrar en helt annan typ av undersökning än den som använts i denna uppsats, där det endast varit möjligt att använda redan existerande material av statistisk art. Man har dock ansett, att det för diskussionerna vid kriminalistkongressen i Helsingfors 1962 skulle kunna vara av ett visst värde med en komparativ undersökning av detta slag i förhoppning om att därmed få en gemensam utgångspunkt för debatten.

Då det inte varit möjligt att utföra några självständiga undersökningar, bygger det följande dels på officiella statistiska informationer dels på undersökningar, som publicerats i den vetenskapliga litteraturen. Ej heller på denna punkt har någon fullständighet eftersträvat, utan har man sökt välja de arbeten som är mest representativa för de olika länderna.

Svårigheterna med komparativa studier torde vara så välbekanta, att någon närmare diskussion härom ej kan anses vara påkallad. Det kan dock vara på sin plats att påpeka vissa olikheter mellan de svårigheter, som uppstår i förbindelse med föreliggande framställning i jämförelse med de i detta nummer av NTfK presenterade undersökningarna av brottslighetsutvecklingen. Syftet med de sistnämnda uppsatserna är att göra en jämförelse beträffande *kriminalitetsutvecklingen* i de nordiska länderna, medan uppgiften här är att studera skillnaden i *användningen av de olika reaktionsformerna*. Denna uppgift är givetvis betydligt enklare än den förstnämnda, åtminstone så länge man håller fast vid de i lagarna uppställda kriterierna och begränsar sig till de personer som av kompetent myndighet (inkl. domstolar) fått ett formellt avgörande i sin sak. Det mycket oönskade „mörktalsproblemet“ har sålunda ingen betydelse för vår problemställning. Det material man har att bygga på omfattar de personer som är *kända av myndigheterna* och som av någon av dessa myndigheter blivit övertygade om brott. Att det i de åldersgrupper som här är av intresse även finns andra unga

personer som förövar brott *utan att bli fast* eller att det möjligtvis finns en grupp av personer, som *blir fast* men inte registreras, är därför utan betydelse. Den fråga man här önskar få besvarad är uteslutande följande: Hur använder myndigheterna de reaktioner som finns, och vilka olikheter kan man konstatera mellan länderna i Norden beträffande användningen av de olika reaktionerna?

Innan jag närmare söker belysa denna huvudfråga, torde det vara av ett visst intresse att ge några komparativa uppgifter om lagstiftningen på ifrågavarande område samt i någon mån ge en del upplysningar om befintliga olikheter på det administrativa planet.

II. Straffmyndighetsåldern är i Danmark, Finland och Sverige 15 år, i Norge 14 år. För personer, som ej uppnått denna myndighetsålder när brottet förövades, gäller som huvudregel att *polisen (åklagarmyndigheten) äger rätt att föranstalta om förhör, men att beslut om eventuella åtgärder uteslutande kan fattas av barnavårdsnämnderna*. De straffrättsliga, processuella och socialrättsliga regelsystemen vad beträffar dessa barns rättsliga ställning är mycket oklara och ofullständiga (t. ex. myndigheternas kompetens beträffande omhändertagande i fall där häktning kommer till användning för straffmyndiga, frågan huruvida barnet är skyldigt lämna fingeravtryck, kompetensfördelningen mellan barnavårdsnämnd och polis på förundersökningsstadiet, polisens skyldighet att meddela barnavårdsnämnden om „anhållande“ och om slutförd undersökning m. m.). Man vet därför mycket litet om praxis, som säkerligen varierar rätt mycket även inom varje enskilt land.

III. För personer *över straffmyndighetsåldern men under 18 år* har man i samtliga länder speciella lagföreskrifter. Principiellt är dock dessa unga lagöverträdare ansvariga på samma sätt som vuxna — det är åtminstone uppfattningen i nordisk straffrätts-teori, där speciallagarna anses som undantag från denna huvudregel — en princip som emellertid bara kan upprätthållas av systematiska skäl. I praxis är nämligen speciallagarna av vida större betydelse än det regelsystem som gäller för fullmyndiga. Håller man emellertid fast vid den vanliga systematiken, finner man redan i strafflagarna undantagsbestämmelser som har användning på denna åldersgrupp. I samtliga nordiska länder kan straffet vid straffmätningen sättas ned under det i berörda straffbud fastställda minimistraffet. Livstidsstraff kan ej ådömas i något av länderna och det generella maximistraffet är betydligt lägre än för vuxna.

Av specialbestämmelserna är reglerna om *åtalseftergift* (på-taleunntatelse, påtalefrafald) för 15—17 åringar de viktigaste.

I *Danmark* äger politimesteren (i Köpenhamn politidirektören) enligt retsplejelovens § 721 rätt att efterge åtal i alla s. k. „politissager“. Då sistnämnda uttryck uteslutande omfattar brott för vilka böter är den enda straffreaktionen, är åtalseftergifter enligt denna bestämmelse av mindre intresse i detta sammanhang.

Viktigast är de fall där åtalseftergift meddelas enligt reglerna i strl. § 30, retsplejelovens § 723 och lov om offentlig forsorg § 150. Enligt *strl. § 30* äger åklagarmyndigheten (i praxis statsadvokaten) efterge åtal för individer mellan 15—17 år „på betingelse av at den unge undergives børneforsorg eller undtagelsesvis i et nærmere angivet tidsrum, der kan strække sig til det fyldte 21 år, undergives anden betryggende forsorg“. *Retsplejelovens § 723, 2 och 3 st.* begränsar sitt tillämpningsområde inte bara till 15—18 åringar utan ger en generell möjlighet till åtalseftergift i alla saker, oavsett deras art och lagöverträdarens ålder. Sådan åtalseftergift skall meddelas av riksadvokaten eller justitieministern, men i de flesta fall av praktisk betydelse har dock rätten att meddela åtalseftergifter enligt nämnda bestämmelse delegerats till statsadvokaterna. Åtalseftergiften kan meddelas med eller utan villkor; andra villkor än böter eller skadestånd måste emellertid beslutas av riksadvokaten eller justitieministern (t. ex. övervakning, intagning på vårdanstalt el. dyl.). Bestämmelsen i *forsorgslovens § 150* öppnar möjlighet för åtalseftergift i de fall där lagöverträdaren är intagen på „opdragelses-hjem“ eller utskrivnen från sådan anstalt under övervakning.

Åtalseftergift enligt strl. § 30 och rpl. § 723 (dvs. där åklagaren önskar yrka att åtalseftergiften skall meddelas på vissa villkor) kan beslutas först efter att den misstänkte *inför domstol* har erkänt sitt brott.

Slutligen kan nämnas, att man i *Danmark* även har möjlighet att använda ungdomsfängelse för åldersgruppen 15—17 år.

I *Finland* finns ingen lagbestämmelse som ger *åklagarmyndigheten* något *generellt* tillstånd att efterge åtal. Även när det gäller unga brottslingar är lagstiftningen restriktiv. Enligt *lagen om unga förbrytare 31 maj 1940 § 2* kan åtal efterges för brottslig gärning förövad innan fyllda 18 år endast i de fall, där straffsatsen för brottet är böter eller fängelse i högst tre månader. *Domstol* kan emellertid meddela påföljdseftergift i de fall där ej strängare straff än böter eller fängelse i högst 6 månader skulle bli resultatet för det aktuella brottet. Straffformen „ungdomsfängelse“ (jfr *lagen av 31 maj 1940 om unga förbrytare och SL 6 kap.*) kan även tillämpas på personer i åldern 15—17 år.

I *Norge* är reglerna för åtalseftergift tämligen lika de danska. Åtal kan efterges för alla brott och alla åldersgrupper enligt strpl. § 85 2 st. Eftergiften kan vara villkorlig eller ovillkorlig.

För brott förövade av 14—17 åringar finns dessutom särskilda regler om eftergift av åtal i barnavårdslagens § 57. Om denna typ av eftergift användes, skall saken skickas till barnavårdsnämnden som kan vidtaga åtgärder enligt barnavårdslagen. Efter samma lags § 58 kan åtalseftergift även meddelas ungdom intagen i eller utskrivna på prov från barnavårdsanstalt. Något domstolsförfarande (som i Danmark) är icke nödvändigt i något fall. För „förseelser“ är polismästaren befogad att eftertege åtal, för „förbrytelser“ statsadvokaten (dock så att om åtal efterskänkes enl. strpl. § 85 2 st. skall detta meddelas riksåklagaren).

I *Sverige* kan åklagaren enligt RB 20 kap. 7 § eftertege åtal för brott som ej kan medföra högre straff än böter. I övrigt kan åtalseftergift meddelas unga lagöverträdare, dels enligt 1944 års lag för lagöverträdare under 18 år dels enligt barnavårdslagen § 69 (före 1 jan. 1961 § 44) för ungdomar inskrivna vid ungdomsvårdsskolorna. Prövningen företas av åklagaren som dock skickar avskrift av protokollet till riksåklagaren i de fall där åtalseftergift har meddelats enligt 1944 års lag. Någon domstolsförhandling sker icke i dessa fall, men barnavårdsnämnderna äger yttra sig innan beslutet fattas (detta är dock inte nödvändigt om brottet är ringa, dvs. i s. k. „bötesfall“). Ungdomsfängelse kan inte användas för denna åldersgrupp (förslag här-om finnes i förslaget till ny brottsbalk) och fängelsestraff bara då „särskilda skäl äro därtill“ („Inga barn i fängelse“-lagen, lag 30 dec. 1952 § 2).

IV. För *åldersgruppen mellan 18 och 21 år* har man följande regelsystem i de nordiska länderna.

I *Danmark* kan man meddela åtalseftergift även för denna åldersgrupp och här kan åklagaren åberopa samma lagrum som för 15—17 åringar. För sådan eftergift som meddelas med stöd av strl. § 30 gäller dock, att lagöverträdaren måste ha förövat brottet före fyllda 18 år. Vidare kan lagöverträdaren i sådant fall inte överföras till „börneforsorg“, men eventuell övervakning kan dock komma till stånd genom Dansk forsorgsselskab. I stället för vanligt fängelsestraff, som kan ges villkorligt eller ovillkorligt, kan även ungdomsfängelse enligt strl. §§ 41—43 användas. Som tidigare nämnts kan också personer under 18 år dömas till sådan placering, men huvudparten är dock mellan 18 och 20 år, vilket senare skall påvisas.

Det som i *Finland* avgör, huruvida påföljdseftergift eller åtalseftergift enl. lagen av 31 maj 1940 om unga förbrytare skall komma till användning är, att brottet förövats innan lagöverträdaren fyllt 18 år. Några speciella regler för personer som fyllt 18 men ej 21 år vid tidpunkten för brottet finns icke. De bestämmelser i ovannämnda lag som syftar till denna ålders-

grupp är administrativa regler om övervakning för villkorligt dömda, proceduren vid intagning i ungdomsfängelse m. m. De finska reglerna om ungdomsfängelse tillämpas även på 18—20-åriga brottslingar, men brottet skall då ha förövats innan personen i fråga fyllt 21 år.

Norge har följande specialbestämmelser: Åtalseftergift (på-taleunnlatelse) enl. barnevernslovens § 58 kan meddelas personer upp till 21 års ålder som „er anbrakt i eller som er utskrevet på prøve fra en specialscole for barn med tilpasningsvansker eller annen behandlingsheim for slike barn“. I övrigt kan åtalseftergift meddelas efter strpl. § 85, 2 (utan domstolsförhandling). Ungdomsfängelse („arbeidsscole“) kan av domstol ådömas personer i åldern 18—23 år.

För *Sveriges* del gäller att *åtalseftergift* enl. 1944 års lag icke kan användas på personer, som vid brottets förövande fyllt 18 år. Men *åtalseftergift* enl. rättegångsbalkens 20 kap. 7 § (för bötesbrott) gäller utan hänsyn till åldersgräns. Även *åtalseftergift* enl. barnavårdslagen (44 § före och 69 § efter 1 jan. 1961) kan meddelas de personer över 18 år som vid tidpunkten för brottet var inskrivna vid ungdomsvårdsskola. Ungdomsfängelse kan användas för personer som vid tidpunkten för domens meddelande fyllt 18 år och som förövat brottet före fyllda 21 år. För brott förövat före dom till ungdomsfängelse eller innan definitiv utskrivning från ungdomsfängelse skett må *åtalseftergift* meddelas av statsåklagaren (ungdomsfängeslagen 15 juni 1935 19 §).

V. *Villkorlig* dom kan tillämpas i samtliga länder och lagreglerna härom är mycket likartade. I *Danmark* kan straffedom, som går ut på böter, häfte ej över 2 år och fängelse ej över 1 år, ges villkorligt med 2—5 års prøvotid (D. strl. § 56). I *Finland* kan straff till böter eller fängelse ej över 1 år ges villkorligt med samma prøvotid (lag 20 juni 1918). För *Norges* del gäller ingen begränsning med hänsyn till straffets längd, dock så att straff på över ett år bara kan ges villkorligt „når særlige grunner taler for det“. Prøvotiden skall vara 2 år, men kan „i særlig tilfelle“ utsträckas til 5 år (N. strl. § 52). I *Sverige* finnes liknande begränsningar som i Danmark och Finland. Om det aktuella straffet blir högre än ett års straffarbete eller 2 års fängelse är villkorlig dom utesluten. Prøvotiden är 3 år (2 år för bötesbrott), lag 22 juni 1939 om villkorlig dom.

I Norge och Sverige kan meddelas sakerförklaring och villkorlig dom *utan* bestämt straff.

VI. *Barnavårdens* behörighet i saker mot unga brottslingar omfattar för det första alla personer under den straffrättsliga myndighetsåldern, för det andra personer upp till 18 år, som

har meddelats åtalseftergift och överlämnats till barnavården, för det tredje personer som av domstol överföres till dessa myndigheter. I Sverige finns även möjlighet för åtgärder mot 18—20 åringar, medan det i Danmark och Norge måste vara fattat beslut om ingrepp innan barnet fyllt 18 år. Om omhändertagande och placering i t. ex. ungdomsvårdsskola skett före denna åldersgräns äger dock barnavårdsmyndigheterna behålla barnet till 21 års ålder. I Finland intar „barnskyddet“ i saker mot kriminell ungdom inte samma dominerande roll som i de övriga nordiska länderna; orsaken till detta är givetvis den mycket begränsade tillgång till att meddela åtalseftergift med barnavårdsbehandling som det finska rättssystemet medger. „Barnskyddets“ uppgifter är huvudsakligen av exekutiv karaktär, t. ex. som övervakningsmyndighet efter villkorlig dom, under det att de danska, svenska och (speciellt) norska barnavårdsnämnderna är allt anse som autonoma, beslutande myndigheter. I verkligheten förhåller det sig emellertid så att de danska och svenska barnavårdsnämnderna skall komma med förslag till åtgärd innan åklagaren fattar beslut i åtalsfrågan. Detta medför givetvis press på barnavårdsnämnderna i riktning av åtgärder, som kan tänkas vara i strid med barnavårdslagarnas grundprincip om att de uteslutande skall taga hänsyn till barnets individuella behov för behandling och inte till allmänpreventiva syften. I Norge har man inte någon sådan regel och nämnderna är därför mer självständiga gentemot åklagarmyndigheten.

De åtgärder barnavården kan vidtaga är *varning* (dock ej i Norge där man i stället använder „samtal“), *övervakning* („tillsyn“) och *omhändertagande* med placering i fosterhem, barnhem eller — i extremfallen — ungdomsvårdsskola. Vidare kan man tillgripa stödåtgärder av olika slag, som t. ex. medicinsk, psykologisk eller psykiatrisk behandling, rent ekonomisk hjälp m. m. Systemen är härvidlag tämligen lika i de nordiska länderna, men våra kunskaper om praxis är mycket ringa och någon möjlighet att värdera effektiviteten av barnavårdens förebyggande arbete eller effekten av de olika åtgärderna har man f. n. icke.

Det kan slutligen vara värt att påpeka den skillnad som finnas i användningen av *domstolsförhandlingar* i saker mot unga lagöverträdare. I Finland lagföres alla över 15 år, som inte får åtalseftergift för rena bagatellförseelser. I Danmark är åtalseftergift för 15—17 åringar enl. strl. § 30 beroende av att den unge har erkänt brottet inför domstol i ett förundersökningsförhör. I Norge finns inte några regler av denna art, och unga brottslingar lagföres där bara i de fall där åklagaren yrkar på straff (eller „arbetsskole“ = ungdomsfängelse, som termino-

logiskt inte är att anse som straff). I Sverige har man det något paradoxala systemet, att bagatellbrott i regel slutar inför domstol, under det att åtgärder mot brottslingar, som har förövat något allvarligare brott, beslutas administrativt med ty åtföljande åtalseftergift och överlämnande till barnavården.

VII. Statistiska uppgifter.

Danmark (se tab. 1—3). Uppgifterna är, som tidigare anförts, mycket magra. Endast för året 1955 finns relativt fullständiga data om användningen av de olika reaktionsformerna. Följande uppgifter för detta år begränsar sig till s. k. „alvorligere forbrydelser“ (ungefär detsamma som straffregisterbrott i Sverige eller „forbrytelser“ i Norge).

DANMARK

Tabell 1.
15—17 år

	Tiltalfrafald			Ungdoms- fængsel ell. arbejdshus	I øvrigt	Totalt
	Børne- forsorg	Tilsyn	åndssvage- forsorg			
1952	717	8	5	—	5	735
1953	653	2	13	—	5	673
1954	734	11	8	1	4	758
1955	760	3	8	—	3	774
1956	2922	34	12	2	31	845
1957						1074
1958						1082
18—20 år						
1952	136	46	35	3	6	226
1953	129	44	23	3	6	205
1954	129	41	22	1	2	195
1955	131	51	21	2	7	212
1956	349	159	51	10	19	588
1957						
1958						

Av 848 14—17 åringar meddelades 91 % åtalseftergift, 2 % erhöill villkorlig dom och 4 % ovillkorlig dom till böter, medan 3 % dömdes till militär arrest, ungdomsfängelse eller häfte.

Samma år använde man följande reaktioner mot 18—20 åringar: Av ett totalt antal på 1.483 meddelades 14,5 % åtalseftergift, 46,5 % dömdes till villkorligt straff i form av böter eller

DANMARK

Tabell 3.

18—20 år

Domfældte

	Dagsbøder og andre bøder	Vare- tægt	Militær- arrest	Hæfte	Fængsel	Psyk. fængsel	Ungdoms- fængsel	Arbejds- hus	Sikker- heds- forvaring	Sikker- hedsfor- anstaltn.	Totalt
<i>Villkørtigt</i>											
1955	102	5	27	73	373	—	84	—	—	17	681
1956	}	—	—	125	2105	—	—	—	—	—	2230
1957		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1958		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Ovillkørtigt</i>											
1955	113	5	27	67	276	—	84	—	—	18	590
1956	Ingen	7	126	265	626	4	352	—	—	59	1439
1957	}	uppg.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1958											

FINLAND

Tabell 4.

År	Åtalade		Ingen uppg.	Ingen uppg.	Ingen uppg.	Ingen uppg.	Till frihetsstraff dömda		Förseelser efterskänkt straff »åtals- eftergift« § 2	Till böter dömda			
	15—17	18—20					villkorligt dömda	ovillkorligt dömda		15—17	18—20	15—17	18—20
1945	6545		Ingen	85	991	827	657	1481	Ingen	Ingen	Ingen		
1946	5129		uppg.	53	724	735	498	1284	uppg.	uppg.	Ingen		
1947	4451		”	55	627	593	384	1244	”	3130	9625		
1948	4072		”	63	453	588	232	920	”	Ingen	Ingen		
1949	3635		”	87	372	514	180	734	”	”	”		
1950	3578		”	109	368	464	108	607	”	”	”		
1951	2448		9548	167	391	457	87	502	377	”	”		
1952	2459		10160	171	356	438	114	433	411	”	”		
1953	3585		11455	139	396	426	126	481	467	”	”		
1954	4016		12017	234	400	425	99	407	542	”	”		
1955	4296		12149	252	409	431	84	401	480	4012	8863		
1956	5748		13178	334	456	466	92	414	347	4530	9137		
1957	8295		16114	472	665	490	171	457	520	7233	12299		
1958	9850		17285	485	758	545	220	524	573	7424	12334		

frihetsstraff och 40,5 % till ovillkorligt straff inklusive böter. Den procentuella andelen av samtliga 18—20 åringar som dömdes till ovillkorligt frihetsstraff i form av fängelse, ungdomsfängelse, häfte eller arrest var för 18—20 åringarna ca. 32 %.

Finland (se tab. 4). De existerande data från Finland är inte fullständiga och omfattar dessutom personer åtalade för bagatellbrott (bötesförseelser). Det lägsta antalet åtalade 15—17 åringar i efterkrigstiden finner man år 1951. Senare har det ökat och var i 1958, det senaste året med tillgängliga uppgifter, 4 gånger så högt.

Vad man kan säga om förändringarna i användningen av de olika reaktionerna är inte mycket. Statistiken är nämligen svårtolkad, och dubbelräkningar måste säkerligen förekomma i betydande utsträckning. Följande konklusioner ger en ungefärlig bild, men måste likväl tas med vissa förbehåll. Antalet till böter dömda 15—17 åringar har fördubblats 1950—58 och antalet åtalseftergifter (för rena bötesbrott) har ökat med 50 %. Däremot har antalet „icke till straff dömda“ enl. lagen om unga förbrytare 5-dubblats, antalet villkorligt dömda fördubblats och antalet ovillkorligt dömda också fördubblats — men förändringen för sistnämnda reaktion faller uteslutande på åren 1957 och 1958. Detta skulle följaktligen betyda, att man använder de olika reaktionerna proportionellt i ungefär samma omfattning i slutet som i början av 50-talet. Det enda och viktiga undantaget är, att domstolarna i större utsträckning har tagit i bruk den möjlighet som lagen om unga förbrytare ger till att icke döma till straff i de fall, där straffet i det enskilda fallet inte skulle ha blivit annat än böter eller fängelse intill 6 månader.

För 18—20 åringar har antalet åtalade ökat med 70 % i en jämnt stigande kurva. Vad reaktionerna beträffar gäller, att antalet åtalade personer i det närmaste har fördubblats från 1951 till 1958. De till böter dömda har ökat med 40 %, personer som idömts villkorligt frihetsstraff med 30 % räknat från efterkrigsåret 1954 (med lägsta frekvens) och de till ovillkorligt frihetsstraff dömda med 30 % räknat från år 1955. Den relativa fördelningen mellan de olika åtgärderna har sålunda ökat i samma takt, och någon förändring i praxis kan m. a. o. inte spåras.

Norge. Det norska statistiska materialet omfattar alla personer som har meddelats åtalseftergift (påtaleunntatelse) eller har blivit dömda för förbrytelser d. v. s. brott som kan medföra högre straff än böter eller fängelse i 3 månader. Häri ligger visserligen en begränsning i statistikens omfång, men å andra sidan undviker man en sammanblandning av bagatellförseelserna med de kvalitativt viktigare brottstyperna.

I tab. 5 finns för åren 1949—1959 de absoluta talen över ål-

NORGE

Tablå A.

Procenttal.

14—17 åringar

	Påtaleunnlatelser		Böter	Dom		Totalt
	Barna- vårdslagen	Straff- process- lagen		Betinget	Ube- tinget	
1949 och 1950	76.0	10.0	2.0	10.0	2.0	100.0
1951						
1952	82.5	11.5	1.0	4.0	1.0	100.0
1953	84.0	10.0	0.5	4.0	1.5	100.0
1954	83.5	10.0	1.0	3.5	2.0	100.0
1955	84.0	10.0	2.0	3.0	1.0	100.0
1956	83.0	10.5	1.0	3.5	2.0	100.0
1957	84.0	9.5	2.0	3.5	1.0	100.0
1958	86.0	9.0	2.0	2.5	0.5	100.0
1959	88.0	6.0	2.0	3.0	1.0	100.0

dersgrupperna 14—17 och 18—20 år fördelade efter reaktionsformer.

Det totala antalet 14—17 åringar var i början av perioden ca 600 pr år, medan det i 1959 var över 1.800 dvs. ungefär tre gånger så många. Vad beträffar användningen av de olika reaktionsmedlen kan man emellertid inte spåra några genomgripande förskjutningar. Det framgår tydligast av följande tablå.

Frånsett de båda första åren 1949 och 1950, då man använde villkorlig (betinget) dom i något större utsträckning än senare, är reaktionstypernas relativa fördelning ganska konstant under hela perioden, nämligen ca 94 % åtalseftergifter (påtaleunnlatelser), 2 % böter, 3 % villkorlig (betinget) dom och 1 % ovillkorlig (ubetinget) dom till fängelse eller ungdomsfängelse (arbidskole). Den förskjutning man kan finna inom åtalseftergifterna med en större användning av åtalseftergifter enl. barnavårdslagen på bekostnad av straffprocesslagen har samband med att totalökningen av brottslingar är störst i åldrarna 14 och 15 år.

Antalet personer, som har erhållit dom dvs. verkligen blivit lagförda inför domstol, är mycket litet, nämligen mellan 30 och 70 pr år. Av dessa får emellertid större delen villkorlig dom och bara 10—20 personer blir dömda till ovillkorliga frihetsstraff. Sedan 1957 placeras de flesta av dessa i „arbidskole“ och följaktligen används vanligt fängelsestraff för 14—17 åringarna i praktiken inte för mer än 4—5 personer pr år¹⁾.

¹⁾ Varetektfängsel (dvs. anhållande i intill 24 timmar samt häktning) användes emellertid ganska ofta. År 1960 var antalet 15—17 åringar 121, varav dock 57 satt inspärrade kortare tid än 24 timmar.

Vad beträffar 18—20 åriga brottslingar har det totala antalet ökat något under perioden 1949 till 1959, men inte tillnärmelsevis i samma omfattning som 14—17 åringarna. Antalet var i början på perioden ca. 470 och i slutet ca. 700, dvs. en ökning på knappa 50 %. De reaktioner, som dominerar för denna åldersgrupp, är åtalseftergift enl. straffprocesslagen (ca. 45—50 %) samt villkorlig dom (ca. 30—35 %), medan ovillkorligt fängelse eller ungdomsfängelse (arbetsskole) förekommer i ca. 15 %. Det totala antalet reaktioner i perioden 1949—59 framgår av tabell 5. Följande relativa tal ger vid handen att några väsentliga förskjutningar i praxis inte har skett under perioden. En relativt större del av de unga brottslingarna har dock blivit

NORGE
Procenttal.

Tablå B.

18—20 åringar

	Påtaleunnatelser		Böter	Dom		Total
	Barna- vårdslagen	Straff- process-		Betinget	Ube- tinget	
1949 och 1950	3.0	41.0	7.0	36.0	13.0	100.0
1951	7.5	47.0	5.0	32.0	8.5	100.0
1952	9.0	47.0	7.0	27.0	10.0	100.0
1953	4.5	51.0	4.5	29.0	11.0	100.0
1954	3.0	47.0	7.0	24.0	19.0	100.0
1955	0.5	45.5	9.5	27.0	17.5	100.0
1956	1.0	49.0	8.0	29.5	12.5	100.0
1957	1.0	51.5	7.0	28.5	12.0	100.0
1958	1.0	46.0	7.0	32.0	14.0	100.0
1959	0.5	42.5	7.0	35.0	13.0	100.0

åtalade under senare hälften av 50-talet, och några färre har meddelats åtalseftergift enl. straffprocesslagen. Medan 24 % erhöi villkorlig dom i 1954 var det 35 % i 1959 — något som kan anses vara ett uttryck för en viss „åtstramning“ av åklagarmyndighetens praxis. Men en annan möjlig tolkning finnes även, nämligen att brottens karaktär var av allvarligare art i slutet av 50-talet än 5 år tidigare, och att åklagarmyndigheten följaktligen inte i samma utsträckning går med på att underlåta åtal.

I denna åldersgrupp dömdes år 1957: 16, 1958: 33 och 1959: 23 till ungdomsfängelse (arbetsskole)²⁾.

²⁾ Inkluderade bland ovillkorligt dömda i tabellerna.

Sverige (se tab. 6—7). Den svenska kriminalstatistiken bygger i första hand på uppgifter från straffregistret, där alla personer som dömes till frihetsstraff eller till över 60 dagsböter blir registrerade. För de 15—17 åringar som meddelas åtals-
eftergift har man inte någon gemensam registrering, men Sta-

SVERIGE

Tabell 6.

15—17 år

	Åtalseftergift enl. 1944 års lag	Straffarbete + fängelse		Villkorl. bötesstraff	Dagsböter	Villkorl. dom utan utsatt straff	Total
		Villkorl.	Ovillkorl.				
1945		443	190 (54 Ungd.f.)				
1946	1287	469	132 (30 Ungd.f.)				
1947	1426	396	100 (33 Ungd.f.)				
1948		366	75 (23 Ungd.f.)				
1949 } 1950 }		243	155 (59 Ungd.f.)	1	36	463	
1951 } 1952 }		143	58	—	17	267	
	(60 %)						
1953	1480	67	24	—	12	167	1750
1954	1780	50	11	—	15	107	2146
1955	1860	38	22 (1 Ungd.f.)	—	23	60	2003
1956	2160	29	19	1	19	87	2315
1957	2800	39	24	—	34	100	2997
1958	3360	45	47	—	49	119	3620
1959	3860	130	108	1	113	277	4489

tistiska centralbyrån företar en sammanräkning av de åtals-
eftergiftsprotokoll åklagarna insänder till riksåklagarämbetet. Man kan beräkna att ungefär 60 % av dessa protokoll är att anse som „straffregisterfall“ och på så sätt jämförbara med straffregistrets uppgifter. Till åtalseftergifter enl. ungdomsfängelselagen och barnavårdslagen (för av personer under tiden för omhändertagandet förövade brott) har hänsyn inte tagits i det följande.

Det totala antalet 15—17 åringar som meddelades åtalseftergift enl. ovanstående eller dömdes för straffregisterbrott var 2,5

SVERIGE

Tabell 7.
18—20 år

	Straffarbete + fängelse		Ungdoms- fängelse	Vill- korl. bötesstraff	Dags- böter	Förvaring el. inter- nering	Vill- korl. dom utan utsatt straff	Totalt
	Vill- korligt	Ovill- korligt						
1945	790	528	165			1		
1946	763	391	158			2		
1947	811	398	166		1	1		
1948	758	327	146			3		
1949 o. 1950	1201	623	260	3	146	5	664	2902
1951 o. 1952	1424	716	288	1	141	—	665	3235
1953	728	321	150	—	75	—	320	1594
1954	727	379	150	1	93	1	286	1637
1955	819	417	178	—	96	1	255	1766
1956	940	545	202	—	125	—	283	2095
1957	1069	564	228	—	145	—	291	2297
1958	1306	708	305	1	173	1	362	2856
1959	1681	879	292	—	192	—	351	3395

gånger högre i 1959 än i 1953. Någon förändring i praxis har inte skett förrän år 1959, vilket framgår av följande tablå.

SVERIGE
Procenttal.

Tablå C.

15—17 åringar

	Åtalsefterg. enl. 1944 års lag	Straffarbete — fängelse		Böter	Totalt
		Villkorligt	Uvillkorligt		
1953	85.0	13.5	1.0	0.5	100.0
1954	90.0	7.5	0.5	1.0	100.0
1955	93.0	5.5	1.0	1.0	100.0
1956	93.5	6.0	0.5	1.0	100.0
1957	93.5	4.5	1.0	1.0	100.0
1958	93.5	4.5	1.0	1.0	100.0
1959	86.0	9.0	2.5	2.5	100.0

Åren 1953 och 1959 har som synes vissa likhetspunkter. Flera personer lagfördes dessa år än mellanliggande år. Förklaringen till detta är att en lag av år 1952 („inga barn i fängelse-lagen“) medförde, att färre 15—18 åringar lagfördes från år 1954, medan ökningen i 1959 orsakas av en rundskrivelse från riksåklagar-

ämbetet till åklagarna om större restriktivitet i meddelandet av åttalseftergifter. Rundskrivelsens inverkan kan klarast spåras i de absoluta talen över dömda 15—17 åringar. Medan 260 personer ställdes inför rätta och 47 dömdes till ovillkorligt frihetsstraff år 1958 var de motsvarande talen året därpå 629 resp. 108.

Vad beträffar 18—20 åringarna har även deras antal ökat under åren 1951—59, dock ej mer än till det dubbla. Fördelningen på olika reaktioner framgår av följande tablå. Några förskjutningar i praxis har sålunda ej ägt rum under perioden.

SVERIGE

Tablå D.

Procenttal.

18—20 åringar

	Straffarbete — fängelse		Ungdoms- fängelse	Böter	Totalt
	Villkorligt	Ovillkorligt			
1951	58.0	21.0	9.0	5.0	100.0
1952	65.0	22.0	9.0	4.0	100.0
1953	65.5	20.5	9.5	4.5	100.0
1954	62.0	23.0	9.0	6.0	100.0
1955	61.0	23.5	10.5	5.5	100.0
1956	58.5	26.0	9.5	6.0	100.0
1957	59.0	24.5	10.0	6.5	100.0
1958	58.5	24.5	11.0	6.0	100.0
1959	60.0	26.0	7.0	6.0	100.0

Sammanfattning.

1. Under 50-talet har i Finland, Norge och Sverige antalet (14) 15—17 åriga registrerade brottslingar ungefär tredubblats, och antalet 18—20 åringar ökat med 50—100 %. För Danmarks vidkommande säger man sig inte kunna spåra någon sådan tendens.

2. För Norges del användes de olika reaktionerna proportionellt på samma sätt under hela 50-talet. I Finland har man i något större utsträckning använt sig av lagen om unga förbrytare § 2 (dvs. att inte döma 15—17 åringar till straff). I övrigt kan man inte heller i Finland konstatera några väsentliga förskjutningar i praxis under 50-talet. I Sverige märker man en „åtstramning“ för 15—17 åringar från 1958 till 1959 — några färre meddelas åttalseftergift, några flera blir dömda till villkorligt eller ovillkorligt fängelsestraff.

Bortsett från de här anförda, mindre betydelsefulla förändringarna gäller m. a. o. att *den ökade brottsligheten inte i något land har medfört några mer betydelsefulla förändringar i den i praxis förda kriminalpolitiken före år 1958.*

3. *Åtalseftergift* med överlämnande till barnavårdsnämnd eller övervakning används i största utsträckning i Norge, där ca. 95 % av 14—17 åringarna och ca. 45 % av 18—20 åringarna erhöll sådana reaktioner. I Sverige meddelades åtalseftergift i ca. 93,5 % för åldersgruppen 15—17 år (86 % år 1959). I Danmark meddelades åtalseftergift för samma åldersgrupp år 1955 i ungefär 90 % av fallen, men för 18—20 åringar bara i 14,5 %. Finland saknar någon reaktionsform som är helt jämförbar med de norska och svenska åtalseftergiftstyperna, men domstolarnas möjlighet att inte döma 15—17 åringar till straff kan jämföras med den danska åtalseftergiften, där även domstolsförhör sker. Denna finska „åtalseftergift“ användes dock sällan (villkorlig dom är betydligt vanligare).

4. Om man bortser från bötesbrotten är *villkorlig dom* den vanligaste reaktionsformen i Finland för såväl 15—17 åringar som 18—20 åringar. År 1958 dömdes sålunda 758 15—17 åringar och 545 18—20 åringar till villkorligt straff.

I Danmark och Norge använde man villkorlig dom bara för 2—3 % av 15—17 åringarna och i Sverige för ca. 4,5 % (dock 9 % år 1959). För 18—20 åringarnas del använde man i Norge villkorlig dom i ca. 30—35 %, i Danmark ca. 40—50 % och i Sverige 60 %.

5. *Ovillkorligt frihetsstraff* (inkl. ungdomsfängelse, arbets-skoleanbringelse, häfte m. m.) användes oftast i Finland, där i 1957 171 och i 1958 220 15—17 åringar dömdes till sådana straff. För 18—20 åringarna var antalet 457 i 1957 och 524 i 1958.

I Danmark dömdes i 1955 23 15—17 åringar till frihetsstraff (2,4 % av samtliga registrerade för „alvorigare förbrydelser“) och 459 18—20 åringar (32 %). I Sverige var det i 1958 47 (1959 108) eller 1 % (2,5 %) av 15—18 åringarna som erhöll ovillkorligt fängelsestraff, för 18—20 åringarna var antalet 708 (879) eller 24,5 % (26 %).

Ovillkorligt fängelsestraff användes minst i Norge, där i 1959 13 personer (0,7 % av samtliga „straffbare“) i åldern 15—17 år och 109 18—20 åringar (13 %) dömdes till ovillkorligt frihetsstraff.

Knut Sveri.